

UDK.655.9.622.3

QARAQALPAQSTAN SHARAITIDA MÁSH EGININ JETISTIRIW TEXNOLOGIYASÍ

Qoblanova Uǵilay Azat qızı
Osh mámleketlik universiteti magistri,
E-mail Koblanovaugilayagm2024@gmail.com

Abdimuxammedalieva Indira Jumamuratovna
QOXA assistenti,
indiraabdimuxammedalieva@gmail.com

Oraqbaeva Shiyryn Sagʻinbaevna
QOXA, Seleksiya va urugʻchilik mutaxassisligi 2-bosqish talabasi,
oraqbaevashiyryn1@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17676086>

Annotatsiya: Másh ósimliginiń ónimdarlıǵın belgileytuǵın tiykarǵı elementler - sobıqlar sanı, sobıqtaǵı tuxımlar muǵdarı, tuxım massası hám 1000 dana tuxımniń salmaǵı. Optimal sharayatta ósimlikte 20-35 sobıq payda bolıwi, hárbir sobıqta 8-12 tuxım jetilisiwi múmkin. 1000 dana tuxımniń ortasha massası 45-60 grammnan ibarat boladı. Zúráátlik 2024-2025-jıllar dawamında ortasha kórsetkish birinshi qadaǵalaw variantında 14 c/ga bolǵan bolsa, basqa variantlarda 18-22 centner ónim alındı.

Gilt sózler: dán, hasıldarlık, tezpisherlik, qurǵaqchılık.

Annotation. The elements that determine the productivity of the mash plant are the number of pods, the number of eggs in the pod, the mass of eggs and the laying of 1000 eggs. Under optimal conditions, 20-35 pods can appear in a plant, and 8-12 eggs can be fertilized in each pod. The average weight of 1000 eggs is 45-60 grams. In the course of 2024-2025, the average yield reached 14 centners in the first ban option, and 18-22 centners in other options

Key words: grain, productivity, early ripeness, drought.

Kirisiw. Búgingi kúnde jer júzi boyınsha jerden nátiyjeli paydalanıw, onıń meliorativlik jaǵdayın jaqsılaw, shorǵa shıdamlı sortlar hám egin túrlerin jaratıw ayrıqsha áhmiyetke iye. Bul bolsa óz gezeginde topıraq ónimdarlıǵın saqlaw hám arttırıw, awıl xojalıǵı eginlerinen joqarı hám sapalı ónimler jetistiriw boyınsha ilimiy-izertlewler alıp barıw hám alınǵan nátiyjelerdi óndiriske engiziw áhmiyetli másele esaplanadı.

Másh eginini ” Phaseolus aureus Piper” yaǵnıy sońǵı klassifikaciya boyınsha Vigna radiata L.Wilczek dep atalıp dúnyaǵa keń tarqalǵan egin bolıp, ol azıq-awqat ushın bahalı esaplanadı. Másh dáninde 24,8%belok, 1%may, 3,5-4,5% klechatka 4,5-5,5% kúl hám 62-65% uglevodlar, 50,4% karbon suwları, 1,5% maylı kislotalar, A,B1,B2, B3,B6,B9, C,E,K vitaminleri, natriy, fosfor, kaliy, magniy, temir, mıs,x.t.b mineral zatlar ham antioksidantlar bar. Ol topıraq

ónimdarlığın jaqsılaydı, vegetaciya dáwirinde onın tamırlarında azot jıynawshı bakteriyalar toplanadı. Vegetaciya dáwirinde xawa-rayı qolaylı shárayatlarında ol gektarına 200kg shekem azot toplawı múmkin [1,2].

Materiallar va usıllar. Másh ushın aldınıǵı egin hár qanday awıl xojalıq eginini bolıwı múmkin. Jańadan egilgen jas baǵlardıń arasına egiwge boladı. Másh gúzlik biyday hám basqada ovosh-palız eginlerinen soń qayta egislik retinde de egip paydalanıw máqsetke muwapıq boladı. Eger sentyabr ayında onı jıynap alǵannan soń biyday egilse, másh gúzlik biyday ushın jaqsı egis aldı eginini esaplanadı.

Másh hár qanday ekologiyalıq ham topıraq ıqlım jagdayında da jaqsı ónim bere aladı. Máshtiń ónimdarlığı pás bolǵan topıraqlarda jetistirse de boladı, biraq kebir (duzlı) jerlerde másh jetistiriw ushın tuwra kelmeydi. Bul sort suwǵarılatuǵın jagdayda egip ósiriw ushın mólsherlengen. Biraq jer astı suwları jaqın bolǵan topıraqlarda másh jetistirilse kem suwǵarıladı. Tiykargı egin esabında (báhár máwsiminde) másh egisligine atızlardı tayarlaw ushın gúzde jer aydalıp tayarlanıp qoyıladı. Báhárde chizellew, tırmalaw, malalaw hám tegislew jumsları alıp barıladı.

Tájiriybe nátiyjeleri. Tuxımlar 25-30 °C temperaturada 3-4 kún ishinde ónip shıǵadı. Tómengi temperaturada (10-12 °C dan tómen) óniw tómen ótedi yamasa toqtaydı. Náller shiqqannan soń, dáslepki 15-20 kún dawamında ósimlik áste ósedi, bul dáwirde ol ıssılıq hám jaqtılıqqa júdá talapshań boladı.

Máshtiń vegetaciya dáwiri 75-110 kún dawam etedi hám klimatqa jáne egiw múddetine baylanıslı ózgeredi. Máshtiń qansha erte egilgen sayın onıń vegetaciya dáwiri uzaq dawam etedi. Báhárde tuqımlar 10-30 aprel aralığında ham jaz máwsiminde bolsa 15-iyunnan 1-iyulǵa shekemgi aralıqta egiwge boladı, al 5-iyuldan soń egilgen máshtiń zúraátliligi pás boladı. 10-aprelden 25-iyulǵa shekem 105 künde, 20-aprelden 27-iyulǵa shekem 97 künde, 30-aprelden 27-iyulǵa shekem 87 künde ónim tolıq pisip jetilisip jıynap alındı.

Erte egilgen ósimliklerde ósiw dáwiri uzınıraq bolıp, olar kóbirek jasıl massa toplaydı; kesh egilgenlerde bolsa ósiw dáwiri qısqaradı, biraq ónimniń pisiw tezligi artadı. Ósimliktiń tamır sisteması oraylıq (uzınsha) tamırlı bolıp, 80-100 sm tereńlikke shekem kirip baradı. Tamır túyinlerinde jasawshı rizobakteriyalar atmosfera azotin baylanıstırıp, topıraqtı tábiyiy túrde azot penen bayıtıadı. Sol sebepli másh tek azıqlıq egin emes, al siderat (jasıl tógin) sıpatında da paydalı.

Máshtiń paqalı tik, biraz tarmaqlanıwshı, biyikligi 40-70 sm ge shekem jetedi. Japıraqları quramalı úsh japıraqlı formada, japıraq plastinkası keń, jasıl yamasa toygın jasıl reńde boladı. Gúlleri mayda, sarı-jasıl reńli, ósimliktiń joqarǵı

buwınlarında jaylasadı. Gúllew dáwirinde ósimlik joqarı temperatura hám jeterli ıǵallıqtı talap etedi. Temperatura 35 °C dan joqarı bolsa yamasa ıǵallıq jetispese, gúller tógilip ketiwi múmkin. Sobıqlar 8-12 sm uzınlıqta bolıp, hárbirinde 8-12 tuxım jaylasadı. Tuxımları mayda, tegis, kóbinese jasıl yamasa toygın jasıl reńde boladı.

Juwmaq. Másh jetistiriwde oniń onimdarlıǵı, qollanılǵan barlıq agrotexnikalıq ilájlardıń nátiyjeligin anıqlawda onı jetistiriw ushın jumsalǵan ulıwma qárejetler, onı satıwdan túsetuǵın pul mugdarı, shártli taza payda hám rentabellik dárejeleri esapqa alındı. Másh ónimin satıw bahası 1 kg másh 17000 swm dep alındı. 1 tonna ammiak selitrasın satıp alıw bahası 2700 m/swm, ammofostı satıp alıw bahası, 6700 mın swm, xlorlı kaliydi satıp alıw baxası 2500 m/swm. Máshti jetistiriwge jumsalǵan qárejetler 17550,0 m/swmnan 27950,0 m/swmǵa shekem boldı. Solay etip, izertlew nátiyjeleri Qaraqalpaqstan shárayatında másh eginin jetistiriw texnologiyasın jetilistiriwde, tuxım egiw múddetlerin ilimiy tiykarda belgilewde hám diyqansılıq sistemasında resurslardan nátiyjeli paydalanıwda ámeliy áhmiyetke iye.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Atabaeva.X.N., Sattarov.M.A., Idrisov.X.A, “Súgorıladıǵan maydonlarda mosh yetishtirishning intensiv texnologiyası boyicha tavsiyanoma”. Toshkent.2019y.
2. Sattarov.R. Mosh ekinining o‘sh jarayonlariga ekish muddatlarining ta’siri. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi jurnali.2021. №4, 56–59 b.